

Sarjakuvien homot marginaalista myyntitykeiksi

Kalervo Pulkkinen

Tämä kirjottus ei ole aukoton historikki, vaan henkilökohtainen näkemys eräistä tärkeistä piirteistä ja niiden tekijöistä. Lesbosarjakuvan jätän käsiteltäväksi toisen kerran. Nostan esiin sellaisia tekijöitä ja sarjoja, jotka olen löytänyt ja jotka ovat minullekin jotain antaneet. Jos jotain oleellista puuttuu, voin puolustukseksi sanoa, että alakulttuurin sarjakuva on valkea kenttä, kaupalliset kanavat kun eivät sitä laajalle levitä, ja kuuluisuudet voivat jäädä paikallisiksi, mestariteoksetkin pienten piirien herkuksi. Yhdenkään henkilön nimen mainintaa ei myöskään pidä tulkita osoitukseksi hänen henkilökohtaisesta sukupuolista suuntautumisestaan. Mistäpä minä sen varmuudella tietäisin!

Alan ikoniksi pyhitteytynyt kanssi, tekijänä Rand Holmes.

Ensiksi pitäisi kai määritellä käsite homosarjakuva, mikä ei olekaan helppoa. Yleensä homosarjakuva katsotaan sellaiset sarjakuvat, jotka ovat homojen tekemiä (joskus jopa rajataan tiukasti itsensä homoiksi määritelleisiin) tai käsittelevät oleellisesti määrin homoutta ja homona elämistä, vaikka olisivatkin muiden (heteromiesten, biseksuaalien, lesbojen tai heteronaisen) tekemiä.

Toiseksi, on olemassa lukemattomia homopiirtäjiä, itseensä sellaiseksi kokevia tai kokeneita, esimerkiksi ikänsä onnellisessa homosuhteessa eläneitä sarjakuvantekijöitä, joiden yksityiselämä on ikuisiksi ajoiksi jäänyt piiloon sarjakuvan taakse.

Ei toisaalta ole ihme, että sarjakuvan (kuten näytelmäkirjallisuuden tai elokuvankin) parissa homot ovat menestyneet erityisen hyvin, homma kun edellyttää melkoista eläytymiskykyä ja pienten vaihteiden tulkinnan taitoa, jotka on perinteisesti luettu homokulttuurin vahvuustekijöiksi – homot ja lesbot kun ovat ympäristön pakottamina tottuneet tulkitsemaan piilomerkityksiä ja hienovaraisia vihjeitä. Homojen valtina on itseironia, se sama joka saa valtaväestön hyväksymään Ralf Königin siinä kuin jonkun Boy Georgen tai Marc Almondin, osittain David Bowienkin.

Kyky ymmärtää toista ihmistä lähtee itsensä ymmärtämisestä. Maailman väärin tulkittu ajattelija, Jeesuksen sanoissahan korostuu itsensä hyväksyminen kaiken pohjana; rakasta lähimmäistäsi niinkuin itseäsi, ei enempää eikä vähempää, vaan samalla tavalla.

Itseään pohjimmiltaan vihaavan kristitynkin rakkaus on pakosta vähäinen ja syrjivä. Homot ja lesbot ovat omasta pohjasta avarakatseisuutta harrastaneet vuosituhansia: jotta voi rakastaa toista samanlaista, pitää tuntea ensin itsensä.

Esimerkiksi Disneyn animaatiostudiolla on huippuanimaattoreita myöten aina ollut myös homoja, eikä studion uusimpien elokuvien onnistuneiden päähenkilöiden takaa tarvitse homoja kaukaa hakaa.

Niinpä asioista perillä olevat hurmahengot ovat jälleen kerran tekaistuin perustein löytämässä seksiä Disneyn piirretyistä. Paljon puhutussa "Lion Kingin" pölypilvessä ei kyllä pysäytyskuvissakaan näy kirjaimia S E X, mutta perinteisiä "arvoja" kunnioittava kauhistuukin itse asiassa samassa kohtauksessa siitä, että leijonanpennuista

Homoidyllä Tomin suomalaisurhojen maiseissa.
© Tom of Finland Foundation

naaraspuolinen osoittautuu vahvemmaksi, ja repliikin mukaan vielä toistuvasti. Sukupuolten tasa-arvo on astunut Disneylle, ja sekös konservatiiveja kismittää.

Varhaisimmat gayt ja Tom

Joskus 40-luvulla ilmestynyt sarjakuvalehti "Gay Comics" ei ollut sitä miltä se nyt kuulostaisi. Sen sijaan se oli pikemminkin lapsille tchty kuvakirja. Sanalla gay ei vielä tuolloin ollut tai laajemmin tunnettu sivumerkitystä homoseksuaalinen. Samaan aikaan oli kyllä pornografisia eight-pagers -läpysköitä, joissa har-

rastettiin myös homoseksuaalia, mutta tarinoista ei oikein voinut puhua.

Amerikkalainen Robert Trip-tow sanookin "Gay Comics" -kokoelmassaan (New American Library, New York, 1989), että kunnia homosarjakuvan keksimisestä kuuluu Eurooppaan, ja tarkemmin sanoen Tom of Finlandille!

Tomin kansainvälinen ura alkoi 1957, kun losangelesilainen Physique Pictorial -lehti julkaisi hänen töitään ensimmäisen kerran. Pelkästään noihin lehtiin hän teki yhteensä yli kaksisataa kuvaa. Tomin kuvasarjoissa ja sarjakuvissa on oleellinen tekijä huumori.

Tomin kautta kulkee kaksikin traditiota: yhtäällä eroottisen homokuvituksen linja, jossa yli-inhimillisen komeat ja hyvinvarustetut miehet kohtaavat toisiansa tositoimissa, ja toisaalla varsinaisen huumorisarjakuvan juonne. Edellistä ovat hänen vanavedessään vienneet etenpäin Dom Orejudos (taiteilijanimiltään Stephen ja Etienne). Toisen linjan toista päätä ovat mm. Jerry Millsin "Popperit". Kuvituspuolella täytyy tosin todeta Tomillakin olleen esikuvan: amerikkalaisen lännenaiheiden mestari Quintance.

Tomin sarjakuvamaisimmat työt, "Miket" on julkaistu Suomessakin ("Tom of Finland: Kaikki Miket ja neljä Kakea"; Nostromo, 1992).

"Miket" olivat ruotsalaiseen Revolt-lehteen piirrettyjä oikeita sarjakuvia 70-luvulta. "Kaket" taas ovat enemmänkin kuvasarjoja, yksi kuva per sivu, ja vihkosia on kaikenkaikkiaan 26 – tosin numerointi ja tittelit vaihtelevat kustantajista riippuen. Virallisia kustantajia olivat COQ-International ja Tom of Finland International, erilaisia piraatteja on tavoitettu mm. Espanjasta ja Ranskasta.

Muita Tomin kuvasarjavihkosia ovat mm. "Beach Boys" sekä "Jack in the Jungle", sekä Revoltin julkaisemat "Rope", "Circus", "Dick" sekä "Pekka" -sarja, joka on ainakin osittain neliväri-

"Kake" -sarjassa prätkeäsuinen päähenkilö kohtaa monenlaisia univormuja poliisista tv-korjaajaan ja postiljooniin, ja viimeisessä albumissa juppipukuisen toimistoväen joukossa on myös naisia – tekijälle epämieluisa tehtävä kustantajien toivomuksesta. Aikaisemminhan Tomin naiset olivat pakosta jääneet vain turhautuviksi päällekatsojiksi.

Tomin vaiheet on kirjattu suomaksiinkin elämäkertapokseen, joten ei nyt tässä enempää ("Tom of

Finland – elämä-
kerta”, kirj. E. Valentine
Hooven III, Otava, 1992).

Muita uranuurtajia

Jo 60-luvun alussa Al Shapiro salanimellä A. Jay loi ensimmäisen varsinaisen homoihaisen huumoriseikkailusarjan, agenttiparodian "Harry Chess, The Man From A.U.N.T.I.E." Ensimmäinen homopilapiirrossarja oli losangelesilaisen Advocate-lehden "Miss Thing". Sitä, samoin kuin "Big Dick" -pilapiirrossarjaa, teki Joe Johnson. Sarja päättyi 1969, samaan aikaan kun homoliike aktivoitui poliittisesti Stonewall-mellakan jälkimainingeissa. Itseironista gay-kulttuurin ruodintaa harrastivat 70-luvun puolivälissä Charles Ortleb ja Richard Fiala Christopher Streetissä ja New York Nativessa. Kokoomakirjoja ovat "Le Gay Ghetto", "Relax! This Book Is Only a Phase You're Going Through" ja "And God Bless Uncle Harry and His Roommate Jack Whom We're Not Supposed to Talk About".

Gay-pilapiirtäjästä kuuluisin lienee niinkään Advocateen piirtänyt Donelan (Gerard P. Donelan), jonka kokoomakirjoja on julkaissut Liberation Publications. Jätetään nyt kuitenkin pilapiirtäjät vähemmälle huomiolle.

Jerry Mills loi sarjan "Poppers" In Touch -lehden 80-luvun alussa. Sarjan nimi tulee monien homojen tuohon aikaan käyttämästä stimulantista, jota hengitettiin nenän kautta sisään. Se liittyi oleellisesti viltteimpään anonyymiin seksin kauteen, ja sarjan aiheet ovatkin hilpeää kiimaa, joskin ironisen kulman kautta nähtynä. AIDS kriisin isettyä sarja muuttui parisuhdeorientoidumaksi.

Nebraskasta Minnesotan ja taidekoulun kautta Los Angelesiin muuttanut lahjakas piirtäjä Brad Parker oli ahkera seksilehtien kuvittaja. Hänen sarjakuvansa ovat komeita kokeiluja sarjakuvan ilmaisun rajamailla. Hauskuuden lisäksi Parker osasi tavoittaa yhtä aikaa äärimmäisen eroottisuuden ilmaisuaan.

Parkerin varhainen luomus oli "Captain Gay" Minneapolisin "Gaily Planet" -lehdessä. Losissa Stroke-lehti alkoi julkaista hänen sarjaansa "Jason". Seikkailusarjakuvia ovat Friction-lehden "Bedwyr" ja Skin-lehden "Big Dicked Cockucking Surfers". Leyland Comics on julkaissut hänen töistään kokoelman Oh Boy! (San Francisco, 1988).

Tim Barela aloitti motskarilehti Cycle Newsissä 1976 lievästi heteromai-

silla sarjoillaan, mutta käsitteli homoteemaa jo Choppers-lehden sarjassaan ja loistimemmin varsinaisen homoparien perhesarjan "Leonard & Larry".

Sanomalehtisarjoista supersankareihin

Sanomalehtien sarjakuvasivuille homot ovat harvinaisempia kuin mustat. Yllättävä poikkeus on Lynn Johnstonin piirtämä perhesarja "For Better Or For Worse" (Universal Press Syndicate), jossa tapahtui kummia vuonna 1993: Perheen poika tunnustaa ystäväilleen, ettei aio naimisiin eikä halua hankkia lapsia.

Syykin selviää, mutta ystävyys joutuu koetukselle, kunnes kaverinsa kannustamana avoimeksi heittäytynyt homo joutuu isänsä kadulle heittämäksi. Ystävän avulla karkumatkalainen löytyy, ja vanhemmat tajuavat kunnioittaa poi-

Jerry Mills ja "Poppersin" ylleroottista kiilmaa.

kaansa ihmisenä, ei pelkäästään mahdollisena suvunjatkajana.

Sarjakuvahahmojen androgynia on ollut totta jo kauan ennen kuin käsitteitä taas kerran on tullut muodikas. Jopa sellaisissa klassikoissa kuin "Krazy Kat" ei päähenkilön sukupuoli aina ollut olennaan sidottu yhteen ja pysyvään.

Eikä suinkaan ollut mikään ihme, että erityisesti homoudesta ahdistunut "Viattomain viettelyksen" kirjoittaja Wertham kävi taistoon muun muassa supersankarisarjojen trikoosankareita vastaan väkivallasta kuin piru raamattua lukemalla. Hänen kaivamansa kyseenalaiset yksityiskohdat kertovat enemmän ihmismielen seksuaalisen ahdistuksen kanavoitumisesta maanisiin virhetulkintoihin kuin itse sarjakuvista.

Supersankarien ainoa synty tuolloin

oli pikemminkin se, että miehen keho esitettiin kiehtovassa, ja luonnollisesti osaa lukijoista kiihottavassakin valossa. Ei siinä mitään, kyllä monikin nuori homo on ensimmäiset määrät unensa nähnyt juuri "Batmanista" tai "Teräsmiehestä", mutta onko se nyt kovin eri asia kuin Marilyn tai James Dean tai heteropoikien Kissanainen? Marvelin ja DC:n studiopiirtäjissä oli luonnollisesti myös melkoinen edustus eri lailla sukupuolirooleista ajattelevia mihiä ja naisia.

Realistisen sarjakuvan parissa homoeroottisten joukkoon on ollut tapana lukea sellaiset namut kuin "Prinssi Rohkea" ja "Alix" (josta Ranskan homolehti Gai Pied teki kansijutunkin). Sukupuoliroolien rajoja ovat joutuneet rikkoamaan niidenkin tekijät, kuten Hal Fosterin jälkeen remmiin astunut John Cullen Murphy, joka kertoi vaimonsa yllättäneen hänet hame päällä ja peruukki päässä kuvaamasta itseään Valin (Prince Valiant) vaikeampia poseerauksia varten...

Comics Code ja underground

Wertham teki luonnollisesti kulttuurille palveluksen käydessään sensuuritaitoon. Ihmismielen sääntöjen mukaisesti rajoitukset johtivat niiden kiertoon ja rajojen rikkomiseen. Vastapropaganda alkoi pornolehdyköinä, joissa oli kovin antaumuksellista seksiä, ja totta kai miehisyyden perikuvat panttiin naimaan myös toisiaan. Myöhemmin underground-sarjakuva määritteli aihealueensa sen mukaan, mitä teollinen sarjakuva ei Comics Codensa mukaan voinut käsitellä.

Seksi, kaikkine perversioineen (laajasti käsitettynä), väkivalta, varsinkin järjestelmän väkivalta, ja huumet kuuluivat kuvaan siinä kuin valtaapitävien, poliitikkojen, armeijan ja kirkon pilkka olivat undergroundin "selkärankaa". Näiltä ajoilta on perua myös huumeid runsas asema homosarjakuvissa, vaikka niillä ei muuten olisiakaan mitään tekemistä keskenään.

Underground oli kuitenkin laaja erilaisten tekijöiden kenttä, johon mahtui monenmoista, eikä sensuuria suvaittu. Niinpä underground-lehdissä ilmestyi myös mitä homovihamelisimpiä sarjakuvia, joissa homoudella on shokkiarvo. Arvostetuimpia seksuaaliperversioita aikanaan olivat ehkä S. Clay Wilsonin verioopperat. Silti hänen sarjoissaan heterot ovat vielä pahempia, ja lesbohahmo Ruby

the Dyke on aina-kin Trina Robbinsin mukaan niin myönteinen hahmo kuin Wilson ylipäänsä pystyy luomaan.

Jopa Robert Crumbin varsinaisen underground-kauden töistä ainoa homoutta käsitellyt kertoi siitä, miten trendikkäät gayt ärsyttivät häntä. Muutenkin Crumb tietysti on enemmänkin seksisti kuin humanisti.

"Gay Heart Throbs" (Inkwell, San Francisco) oli Larry Fullerin kustantamana ensimmäinen varsinaisen homounderground-lehti.

Myös Rand Holmes piirsi ensimmäiseen huumecaiheista, mutta kehitti samalla eroottisen tavan piirtää miehiä (ja siinä samalla naisiaakin), ja tuli kirjaimellisesti kaapista muiden mukana, tosin ehkä näyttävimmän, ensimmäisen Gay Comixin kansikuvataiteilijana. Hänen sarjakuvahahmons "Harold Hedd" oli tunnustautunut avoimesti homoksi jo 1973. Holmes on itse asiassa kanadalainen, mutta homokulttuuri uudella mantereella on aika yhtenäistä.

Gay Comix

"Gay Comix" oli samanlainen päänavaus kuin "Wimmen's Comics" yhdysvaltalaiselle naissarjakuvalle. Kun löytyi julkaisukanava, pato murtui ja pöytälaatikkoihin hautautuneet työt tulivat julki. Julkaistut työt rohkaisivat uusia yrittäjiä, ja kohta oli runsauden pulaa.

Perinteisen underground-kustantaja Kitchen Sinkin ja sen jatkajien "Gay Comix" ilmestyi vain kerran vuodessa (1-5 Kitchen Sink, Princeton, 1980-1984; 6-14, Bob Ross, San Francisco, 1985-91). Käsiini on päätyneet vuosittaisia numeroita ainakin numeroon 14 (1991).

Gay Comics poiki myös erillisjulkaisujen sarjan, joista ensimmäinen oli Gay Comix Special 1 "Leonard & Larry". Samalla päälehti alkoi ilmestyä neljännesvuosittain, mutta sen jatkumisesta minulla ei ole varmaa tietoa. Viimeisin käsiini joutunut numero on 19, alkukesästä 1993.

Runsasta tarjontaa ryhtyi purkamaan toinenkin julkaisija, G.S. Press (San Francisco, 1986) "Meatmen"-antologioillaan, joita on lähes parisataasivuisina ilmestynyt jo ainakin 15 (Leyland Publications, San Francisco, 1993).

Yleisesti ottaen lehtimäisempi "Gay Comics" oli koko ajan tasokkaampi, sen toimittajat Howard Cruise, Robert Triptow ja Andy Mangels ovat voineet

harrastaa enemmän valintoja kuin "Meatmen"-mammuttien kokoaja Winston Leyland.

On 'lihapojissakin' ollut kunnon kamaa, kuten Tomin tai Nicon ultrarealistiset sarjat tai Tim Barelan "Leonard & Larry" -perhesarjat., Gerard Donelanin pilapiirroksia ja Jerry Millsin "Poppersit". Kansiin on kirjattu homoeroottisen taiteen alan huippuja Tom of Finlandista (ainakin numero 7) Etienneen (11).

Erilaisia lehdyköitä ilmestyi vanavedessä, kuten "Watch Out Comix" (Last Gasp, San Francisco, 1986).

Siitä se sitten repesikin. Kun amerikkalaisessa kirjallisuudessa on nykyään huomattu, että homokirjallisuudesta ja -elokuvesta on noussut myynti- ja arvostelumenestyksiä (mm. David Levitt tai "Priscilla"), samaa on ollut havaittavissa myös sarjakuvan puolella.

Aivan tämän jutun ilmestymisen alla ehti DC Yhdysvalloissa julkaisemaan ensimmäisen homosarjakuvakirjansa (sen tulosta Suomeen ei vielä ole tietoja, katseet kääntyvät ensin Semi-ciin...). "Stuck Rubber Babystä" ja sen tekijästä Howard Crucesta, joka oli myös "Gay Comixin" ensimmäinen

Lynn Johnson kuvaa tyypillisen perhekeskustelun sarjassaan "For Better Or For Worse".

mäinen päätoimittaja, enemmän omassa jutussaan.

König

Euroopan homokunkku

Paradoksaalisin menestyjä homosarjiksien joukossa on tietenkin Ralf König (s. 1960), saksalainen humoristi, jonka albumeita käännetään tuoreeltaan jopa ranskaksi ja jonka puhtaasti homouteen pohjaavaa kerrontaa heterot lukevat sujuvasti.

Königin ensimmäiset albumit olivat nimeltään "Schwul Comix" (Verlag rosa Winkel, 1980-86). Ne olivat kuitenkin enemmän kokoomia kuin itsenäisiä teoksia.

"Vapautunut mies" ("Der bewegte Mann", Rowohlt, 1987; Like, 1993) ja "Pretty Baby" (Rowohlt, 1988; Like 1995) aloittivat eepisemmän sarjan, johon liittyi "Lysistrata - Comic" (Rowohlt, 1987; Lysistrata, Like, 1992). "Beach Boys" (1989) on noista vielä suomentamatta.

Maailmanmaineen tausta on kylläkin Catalanin englanniksi julkaisemassa "Tappajakondomissa" (Kondom des Grauens, Edition Kunst der Comics, 1988; Like, 1989).

König piirsi Saksassa nyttemmin edesmenneeseen Magnus-lehteen sivun sarjaa "Konrad und Paul", josta on myös koottu albumeita (Carlsen Verlag, 1993; Like, 1994) ja suomeksikin on tulossa tuoreeltaan jo kakkososa. "Bullenklöten" eli "Sonninpallit" (1992/1994) oli pieni pettymys, sillä henkilökohtainen kriisi ihmissuhderintamalla näkyi työssä. Tausta selviää piirtäjän itse tekemästä haastattelukirjasta "...und das mit Links!" (Janssen Verlag, 2. p. 1994). Taloudellista kriisiä Königin ei tarvitse pelätä, sillä hänen yksittäisten albumiensa myyntiluvut pelkäästään Saksassa liikkuvat sadoissa tuhansissa.

Uusin vaihe Königin tuotannossa on Sönke Wortmanin elokuvaversio "Vapautuneesta miehestä" (ja "Pretty Babystä"), jonka Kamras toi Suomeen. Aikaisemminhan hänen sarjakuvansa ovat kääntyneet jo nukketähteriksi ("Tappajakondomi") ja teatteriksi, jopa Suomessa ("Lysistrata").

Jätän Königin tässä vähemmälle, sillä hänestä on sarjojen suomeksi ilmestymisen myötä kirjoitettu aika lailla. Hän on kuitenkin eurooppalaisen homosarjakuvan merkittävin kiintotähti. Hänen tuotantonsa kulmakivi on itseironia, joka

sallii myös he-
ron lukea sarjojen yleisin-
himillistä tasoa ahdistumatta
yksityiskohdista, jotka kuitenkin
ovat uskomattoman rehellistä ra-
porttia mitä yksityisimmästä osasta
alakulttuurissaan.

Muita eurooppalaisia

Hollannin vahva poika tällä alalla on Theo van Boogaard, jonka piirrostyylillä on "Tintin" perillisiä, selkeän viivan ja realistisen piirynnän ja huumorisarjakuvan yhdistelmänä. Van Boogaardin töissä visuaaliset ideat ovat niin vahvoja, että niitä on levinnyt myös postikortteina. Ylipäätään eroottisuuden ja erityisesti homoeroottisuuden kuvaaminen ovat hänelle yhä helppoja, ja niinpä hänen teoksensa ovat ylittäneet rajoja, mm. Saksassa on julkaistu koosteita hänen töistään.

Patrick Marcel on ranskalainen, Kemissä useinkin yksityishenkilönä käynyt sarjakuvataiteilija. Hänen sarjansa käsittelevät ihmissuhteita homonäkökulmasta, ja usein eläinsarjakuvan tyyliä. Näyte sisältyy "Tuki-Laaki" -albumiin. Marcel on myös kääntänyt amerikkalaisia science fictionia ranskaksi ja toimittanut faniineja sekä scifistä että japanilaisesta mangasta.

Ranskalaisista sarjakuvantekijöistä nostaisin tässä yhteydessä esille vielä yhden, yleisemmin erotiikkaan keskittyneen, nimittäin Philippe Bertrandin, joka ei tee varsinaista homosarjakuvaa, mutta mm. hänen "Linda"-sarjakuvissaan sukupuolirooleja keikautellaan sen verran, että homonäkökulmakin tulee mukaan.

Varsinaisia homosarjakuvalehtiä en Ranskasta tunne kuin yhden, ja sitäkin olen nähnyt vain yhden ainoan numeron, ensimmäisen: "Bulles Gaies" vuodelta 1988. Sen hienoin sarja on Jean-Daniel Brèquen kirjoittama ja Patrick Marcelin piirtämä "Mask".

Italia on kaupallisen sarjakuvan ihmemaana, ja siellä myös pornosarjakuva on ollut suosittua. Nytemmin myös homoeroottisen sarjakuvan tekijöitä tulee Italiasta, ja heidän enemmän tai vähemmän anonyymisti piirtämiään töitä julkaistaan eri puolilla Eurooppaa. Esimerkiksi Saksassa on julkaistu Claude Cattan albumi "Die Liebe der Matrosen" (Gay Comic im Verlag Kult Editionen, 1994), eli nimenmukaisesti meripoikien rakkauselämästä – ja voisi vaikka olla esikuva muutamille Königin parodioillekin.

Englantilainen kulttuuri eroaa oleellisesti amerikkalaisesta, mutta ho-

mokulttuurissa ero on pienempi. Älyllisyys ja ironisuus, myös itseironia, vain korostuu voimakkaammin englannissa. Tämän linjan merkkimiehiä saarivaltakunnassa – jossa on niin paljon kunin-gattaria! – on Suomessakin Kemin sarjakuvakeskuksen Murmanskin retkellä pistäytynyt David Shenton. Hänen mm. *Capital Gay*, *Guardian*, *Vada*, *Forum*, *Hiim* ja *City Limits* -lehdissä ilmestyneistä sarjoistaan koottuja albumeita ovat mm. "Bananas are not the only Fruit" (Stonewall Press, Lontoo, 1993), "Stanley and the mask of mystery" (Gay Men's Press, Lontoo, 1983) sekä "PhobiaPhobia" (Third House (Publishers), 1988). Hän on myös tehnyt sarjakuvaversioiden Oscar Wilden "Salomesta". Shentonin sarjakuvia näkee myös Hel-

Nicon ultrarealismia "Meatmen" -antologiasta. Nähty myös "Torso" -lehdissä.

sinkiiin H₂O-haariin päätyvästä lontoolaisesta Boyz-lehdestä.

Alison ja idän ihmeet

Vaikken laajalti lesbosarjakuvaan puutu-
kaan, on ainakin nimekkäimpiä silti mai-
nittava, Alison Bechdeliä ei voi ohittaa.
Bechdel on myös piirtäjänä monia muita
naissarjakuvantekijöitä valuvuusia edel-
lä. Hänellä tekstin painokkuus ei ohita
huolellista piirtotyötä. Bechdelin sar-
joista on koottu monia pikku albumeita,
joita on tavoittanut Suomessakin ainakin
Baffin Booksista.

Mm. Bechdelin sarjakuvissa "Dykes to Watch out For" (hyvin vapaasti suomennettuna vaikkapa "Varottavat lesot") yhdistyy naisnäkemykseen ja yleishumaaniin maailmankäsitukseen laajemminkin homokulttuuriin liitetty viiltävä itsecironia.

Vähän kuitenkin naissarjakuvasta.

Naissarjakuvan kausiin homous ja lesbous liittyvät vain osittain. Siinä osassa tuotantoa, jossa taisteleva feministinen strategia oli iskeä miesten arimpiin kuhtiin, käytettiin usein homoutta halventavassa merkityksessä siinä kuin yleensäkin heterokulttuurissa (Suomen Turkalla ja Liskomillakin poliisi usein homoillee).

Sen sijaan sisaruiden voimaa ja miehiä korkeampitasoista henkistä yhteyttä korostamaan on useinkin käytetty lesbosuhteen kuvauksia. Naissarjakuva on tehnyt pitkälle tehtävänsä eli itsensä tarpeettomaksi: nostanut naiset sarjakuvien tekijöinä yhtä kiinnostaviksi tai kiinnostavammiksi kuin miehet.

Joitakin ylilyöntejä on luonnollisesti seurannut. Erällä naispuolisilla sarjakuvantekijöillä tyyli on kärjistetty niin kovaksi ja tunteettomaksi, että miehetkin ovat jääneet jo kauas taakse.

Naissarjakuvan alkuna olivat luonnollisesti "Tits and Clits" sekä "Wimmen's Comics" -lehdet 70-luvulla. Oleellista on kuitenkin muistaa, että naissarjakuvan tekijät eivät suinkaan kaikki ole lesboja. Trina Robbins esimerkiksi kuvaa itseään: "Olen homomies naisen ruumiissa." Varsinaista lesbosarjakuvaa syntyi sitten Mary Wingsin "Come Out Comics" -lehteen 1972. Muita merkittäviä uranuurtajia olivat Lee Marrs ja Roberta Gregory.

Mielenkiintoisella tavalla erilainen kuin meidän länsimaisen kulttuurimme homofobinen suhtautuminen seksuaalisuuteen on japanilaisen manga-kulttuurin tapa ihannoida homobahinoja ja homosuhteita. Siellähän trendi ulottuu sarjakuvien ulkopuolelle elokuvaan ja nuorisopopparciin saakka.

Japanilaisten logiikka kulkee näin: osa mangoista on tarkoitettu nuorille tytöille, joilla ei vielä ole omaa seksuaalielämää – tai ainakaan sitä ei toivota olevan. Suoranainen seksin esittäminen on tarpeetonta varhaispuberteettisille, mutta romantiikkaa kaivataan. Siispä oikein hyviä sankarihahmoja ovat homopojat, jotka ovat kauniita ja urheita, mutta eivät ole uhka nuorten tyttöjen siveydelle.

Suomi-pojat kaapissa

Homot ovat kotimaisessa sarjakuvassa vielä harvinaisempia kuin kansainvälisessä. Tekijöissä heitä luonnollisesti on aina ollut, Suomen oloissa vain enemmän tai vähemmän kaapissa. Merkittävin historiallinen suomalainen sarjakuvan tekijä-homo on ollut Jal-

marin Finne, "Janne Ankkasen" riimittelijä (ja "Kiljusen perheen" "isä"), mutta hänenkään sarjakuvatuotantoon ei ole tältä kannalta tutkittu (Z 3.4/95).

Homous ja lesbous ovat teemoja, joita suomalainen sarjakuva on käsitellyt hyvin vähän. Jos aiheeseen on kajottu, on se usein esitetty niin rivien välissä, että tulkinta voidaan aina selittää virheelliseksi. Homokulttuurilla on myös tapana omaksua itselleen kaikki sellainen valtakulttuurista, mikä sisältää sen kannalta kiinnostavia arvoja, mukaanlukien ns. camp-aspekti (ulkomaisista sarjoista esimerkiksi "Natasha"). Näin ollen historiallisista kotimaisista sarjakuvista jokin "Uljas kaartilainen" voisi uusuunnassa avautua aivan uudella tavalla.

Ainakin yhden kerran on suomalaisen huippusarjakuvantekijä käsitellyt tätäkin teemaa jo viisikymmenluvulla. Tove Janssonin "Muumi"-sarjakuvan jaksossa "Lätsaslek" Surku-koira (Ynk) on onneton. Sillä on kauhea salaisuus: se kun itse asiassa pitääkin kissoista.

Muuminaamina yrittää auttaa muumimaisella tavallaan, ja erinäisten mutkien jälkeen Surku onkin taas onnellinen. Sarjan homoaspekti löytyi vasta kolmekymmenrä vuotta myöhemmin, tai silloin vasta tekijä sai kuulla viestin menneen perille.

Metasarjakuva: König haastatteluttaa itseään sarjakuvaan.

Monetkin piirtäjät ja käsikirjoittajat ovat voineet ohimenevästi heittää ideoita homosuunnin, mutta uskimmiten kyseessä on ollut jonkinmoinen viitsi, shokkiefekti tai ahdistus. Scifisarjoissa on muutenkin yleistä, että muukalaiset – varsinkin pahat – sekaantuvat myös samaan sukuun.

"Pystysellä" taas oli mukana sarjaansa sopivaa suomalaisen miehen itse-tunto-ongelmiin liittyvää homokammosa, oman sukupuoli-suuden epäilyä ja AIDS-pelkoa. Kemian kilpailun tuomaristo (minä itsekin silloin mukana) aikoinaan pähkäili, miten suhtautua Palsan "Batter Brittoniin".

No, Kemi sitten myöhemmin julkaisi Palsan sarjat niin suomeksi kuin ranskaksikin, mitä on pidettävä kulttuuritekona. Palsalla homorematiikka tosin on

käytössä enemmänkin ahdistuspuolella kuin minään gay pridea.

Asiallisimmasta päästä homotseman käsittelevä meillä on "Mämmilän" sivuhahmona pistäytynyt Uffe, joka sai jopa M-klubin haakeutumaan AIDS-testiin. Uffe oli homohahmona realistinen sikäläkin, että hänessä oli hyviä ja huonoja ominaisuuksia, kuten ihmisissä yleensä.

Suomalaisen sarjakuvan ensyklopediatyötä Heikki Jokisen kanssa tehtäessä on selvinnyt, että edes heterosarjoja sisältäen piirtäneet tekijät eivät uskokaan halua tietoja julkisuuteen, joten on helppo arvata vastaavien homosarjojen tekijöiden mielellään jäävän kullissien taakse.

Itse Tom of Finlandkin halusi pitää sukulaisensa erossa omasta pornopiirtäjän maailmanmaineestaan, ja se onnistuikin useiden haastattelujen ja näyttelyiden, jopa Puupäähatun jaon verran – näyttely oli sentään eduskuntataloa vastapäätä Muu ry:n tiloissa – ja Otavakin julkaisi elämäkerran ilman yksityishenkilön nimeä, mutta Helsingin Sanomista sitten oitis nekrologissaan julkisti Touko Laaksosen nimen. Seikka, joka pitää homopiirtäjät entistäkin varovaisempina jatkossa.

Muu ry:n näyttelystä ei muuten ker-
tynyt juuri ollenkaan negatiivista palau-
tetta, vaan vieraskirja täyttyi kävijöiden
kiittävistä kommentteista. Sarjakuvaseu-
ran 20-vuotisnäyttelyä tehtäessä Amos
Andersonin taidemuseolle oli kyllä tulla
vaikeuksia, kun Tomin originaaleja olisi-
välistä haluttu kyörätä jonnekin nurk-
kaan. Museonjohtaja jätti ratkaisun
näyttelyarkkitehdille, joten Tomit pysyi-
vät muiden Puupää-hatulla palkittujen
kanssa kunniaгаллериassa.

Paineita syntyi tuolloin alun alkaen, kun näyttelyä esiteltiin cnnakolta opettajille, joiden piti tuoda oppilaitaan näyttelyyn. Yksi ahdistui ja kieltäytyi suuriäänisesti tuomasta oppilaitaan. Suurin osa kuvaamataidonopettajista kuitenkin piti mahdollisesti syntyvää kyselytilannetta vain hyödyllisenä keskustelunavauksena vaikeasti lähestyttävään aiheeseen.

Kenttää tutkittavaksi

Eri seksilhdissä on vuosien varrella varmaan ilmestynyt useitakin homo-sarjakuvia, mutta lehdistä ei uscin-kaan ilmene edes, ovatko sarjat koti- vai ulkomaista alkuperää. Jollekin innokkaalle tutki- jalle riittäisi selat-

tavaa, jos nyt sitten kaikkia seksilehtiä edes löytyy Yliopiston kirjastosta. Opinnäytetyöt tällä alalla voisivat tuoda paljonkin uutta suomalaisen sarjakuvan historiaan.

Mainittakoon kuitenkin, että tämän jutun kirjoittaja on mukana kansainvälisessä (englantilaislähtöisessä) projektissa, jossa kootaan homopiirtäjien (tällä kertaa ei lesbojen) tietoja ja ehkä töitäkin yksiin kansiin tai elektronisiin tiedostoihin.

Jos nyt joku alan piirtäjä haluaa tietoaan ja sarjojaan muidenkin silmiin, voisi kertoa edes anonymisti tietoja niistä Suomen osalta kokoavalle Kalervo Pulkkiselle (osoitteella Laaki-Sarjat Oy, PL 164, 00151 Helsinki). Kehaistakoon vielä sen verran, että Tomin henkilöllisyys pysyi takanani Puupäähatun jaon ja siihen liittyvän näyttelyn sekä Tominkin originaaleja sisältäneen sarjakuvaseuran 20-vuotisjuhlanäyttelyn ajan – toimittajien alituisesta utelusta huolimatta.

Allekirjoittaneen ainoat Sarjoksen jälkeen julkaistut sarjakuvatyöt ovat käsitelleet juuri tätä aihetta.

Kunniaksi Kannukselle sanottakoon, että toimitus otti innostuneesti vastaan "Elokuun yönä Erottajalla" -kokeiluni (ja sain muuten anonymisti henkilökohtaisesti kehua Rämpötiltä, mikä oli urani huippu kriittikkomelessä sarjakuvialalla). Myös Sarjari julkaisi yhden sarjani "Jos...", ja P.A. Manniselta sain käsikirjoittajani, Markku Metsänrannan kautta varovaisen kannustavan kirjeen, jossa hän luonnollisesti korosti tekevänsä itse toisentyyppisiä sarjoja.

T-Ser nimimerkillä piirsinkin myös jonkin aikaa sarjaa "Hintellektuellit" Seta-lehteen. Nytemminhän Z-lehdessä muuttuneessa Setassa on näkynyt vain nais- ja lesbosarjakuvia (tekijöinä mm. Roju ja Annukka).

Käsikirjoittajana, yhä T-Serinä olen myös yhden homohahmon kummina, joten kerrottakoon nyt sekin anekdootti, kun kerran vauhtiin on päästy. Niinkin odottamattomassa sarjassa ja lehdessä kuin Helsingin Sanomien "Punaniska" -stripeissä seikkaili vähän aikaa toisenlainen apusheriffi Tom. Tosin piirtäjänsä Wallun mankelin läpi käytyään "Punaniskan" huumorin kulma usein kääntyi hieman valtakulttuurin suuntaan.

AIDS ja sarjakuva

AIDS on tietysti tullut myös aiheena sarjakuviin. Käsittelytapaa on laidasta laitaan: hienoimpia ja eläytymiskykyimpiä lukemiani Annie Goetzingerin

piirtämä, Jón S. Jónssonin ja Andreas C. Kniggen kirjoittama "Die verlorene Zukunft" (Carlsen, 1992), joka seuraa yksilötasolla liikuttavan tarinan terveestä nuorukaisesta kuolinvuoteelle, ja kamaalimpia shokkiarvoilla ratsastajia Sicamoron ja Moliternin "AIDS Connection" (© comicplus 1993), johon on saatu mahtumaan kaupunkihuhu peiliin jätetystä ilotytön viestistä ja jopa moottorisahamurhaaja.

AIDS on aluksi ollut sillä lailla valikoiva, että se on kuorinut melkoiset keramat amerikkalaisesta kulttuurista juuri homopuolella. Valtakulttuuriin on jää-

Klassinen virhetulkinta Allison Bechdelin mukaan. "Dykes To Watch Out For".

nyt aukkoja mm. tanssinäyttämölle (esim. Joffrey-baletissa viikate näytti niin solisteja kuin hallintopuoltakin), ja alakulttuurisarjakuvassa menetyksiin kirjattiin mm. suosittu huumorisarja "Poppersin" luoja Jerry Mills. Aivan laajakaimasta ja nuorimmasta päästä meni Brad Parker.

AIDS on kuitenkin yleisemmin ollut homoliikkeelle uudistava tekijä. Valtaosan negatiivisen alkuhuomion jälkeen ovat seuranneet järjestelmän vanhoilli-

simpien vaikuttajien iskut kaiken homokulttuurin tukemista vastaan, mutta virallisten järjestelmien pitkään suhtaututtua virus epidemiaan vähätellen ja uskotellen sen koskevan vain vähemmistöä, juuri homot olivat ne jotka käynnistivät vapaaehtoistoimintaan perustuvan aids-valistuksen ja sairastuneiden tukitoiminnan.

Sarjakuvaan liittyvä juonne on sitten hyväntekeväisyyttä. AIDS-tukikeskuksille ja muulle tautiin liittyvälle toiminnalle koottiin varoja ensin Englannissa ("Strip AIDS" © Don Melia / Small Time Ink, 1987), mukana kymmeniä pilapiirtäjiä ja sarjakuvantekijöitä, kuuluisimpina Kim Deitch, Hunt Emerson, Alan Moore ja Bill Sienkiewicz sekä Spitting Image.

Paremmaksi pantiin Yhdysvalloissa ("Strip AIDS U.S.A." © Last Gasp, 1988), jossa oli vielä enemmän isoja nimiä, mm. Sergio Aragonés, Will Eisner, Jules Feiffer, Bill Griffith, kaikki Hernandezit, Steve Leialoha, Frank Miller, Moebius, Garry Trudeau sekä S. Clay Wilson plus tietysti joukko tässä jutussa mainittuja homo- ja lesbopiirtäjiä.

Myöhemmin myös ranskankielisellä alueella on tehty albumi, nyt kuminkäyttöön keskittyen ("Les aventures du Latex" © Fondation du present, 1991), mukana tosi nimekkäitä eurooppalaisia sarjakuvantekijöitä Pradosta Wolinskiin ja Bertrandista Vuilleminiin sekä eurooppalaistuneita amerikkalaisia, kuten Gilbert Shelton. Saksankielisen version ("Gummi", Carlsen, 1992) kannen teki tietysti König. Ralf König on tehnyt myös AIDS-valistusta ja turvaseksiin tutustuttavia sarjakuvalehtiä Saksan AIDS-Hilfelle. Ne on julkaistu Suomesakin ("Turvaseksisarjis" 1-4, AIDS-tukikeskus, 1989) kahdella Timo Kokkilan heteroversiolla täydennettynä. Pienempiä julkaisuja on julkaistu muuallakin, kuten ranskankielinen "Latex & Co".

Suomessa ilmestyy pian maamme ensimmäinen AIDS-tukialbumi, joka julkistetaan maailman AIDS-päivänä 1.12.1995. Tekijöiden palkkioista huomattava osa ja kymppi jokaisen albumin myyntihinnasta päätyy Suomen AIDS-tukikeskuksille. "Tuki-Laakin" kustantaa Laaki-Sarjat Oy, ja siinä ovat mukana mm. Juba, Kokkila, Luhtanen & Paju, Svensk, Niffe ja Paulus uusilla sarjoilla sekä Tape, Timppa ja Seppänen-Pantzar-Hämäläinen valikoiduilla uusinoilla. Tämän jutun käsittelemistä ulkomaisista tekijöistä mukana ovat ainakin Howard Cruse ja Patrick Marcel.